

A sátorban Közép-Kelet-Európa

● ÖLBEI LÍVIA

Szép, nyári este van. Akkor is, ha májusvégi szombatot mutat még a naptár. A Café Bloomban, a szombathelyi tanárképző főiskola udvarán felállított sátorban okos emberek beszélgetnek és monologizálnak. A téma: száműzve Közép-Európában. Lassacskán a végéhez közeledik a Kelet-Közép-Európai Fesztivál. A sátor egyik sarkában kalitka: szinkrontolmács ül benne. Ha úgy adódik, angolról fordít magyarra — egy hosszú asztalon fejhallgatók. Mészöly Miklós arról beszél, hogy ő soha nem érezte magát száműzöttnek. Sonja Licht azt mondja, már végképp nem tudja, ki is ő valójában: Jugoszlávia — az ország, ahol élt — nem létezik. A mikrofon körbejár: megszólal Grendel Lajos, Végel László, Éliás Sára, Dallos Rimma, Mary Kaldor... Vitányi Iván és Hankiss Elemér délelőtt osztották meg gondolataikat egymással és a közönséggel.

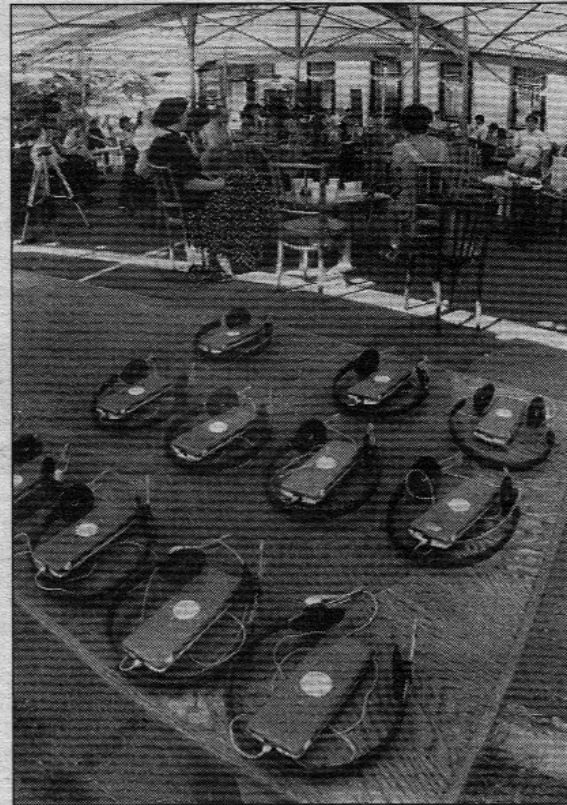
Láng Gusztáv, a szombathelyi tanárképző főiskola irodalom tanszékének vezetője azzal lepi meg a Közép-Kelet-Európai Fesztivál résztvevőit, hogy mondandóját azzal kezdi: — Közép-Kelet-Európa nagyon szépen kitalált fogalom — olvastam több idevágó fejtegetést —, de ettől még nem biztos, hogy ez a fogalom létező valamit takar.

Kijelentését pedig a következőképpen támasztja alá: — Tudniillik Ady Endre költészetéből — Adyt mint irodalmárt a közép-kelet-európai kérdés legjobb szakértőjének tartom —, kizárólag nemleges meghatározás-elemeket tudtam elvonni. Azt tehát, hogy mi hiányzik a közép-kelet-európai embernek. Minden más táján a világnak / Szent dalnok lett volna belőle — mindenhol lett volna identitása, csak itt nem, ahol élt. Ady, ha az identitását akarta meghatározni, hol Keletről beszélt — *Szent Napkeletnek mártírja vagyok* —, hol nyugatot említ — *Páris, az én Bakonyom* —, hol azt mondja: *Ha én szólok, Észak beszél* —, és a Jártam már Délen című versében a mediterrán lel-

kületnek a nosztalgiáját fejezi ki. De soha nem beszél arról, hogy milyen érzés közép-kelet-európai embernek lenni. Ebből én csak azt tudom levonni: a közép-kelet-európai emberre az jellemző, hogy más akar lenni, mint ami. Ez nem volt mindig így. Irodalomtörténész vagyok, kénytelen a múltban vájkálni, ha tanulságokat akarok felhozni: Czvittinger Dávidnak például nem voltak identitás-zavarai, holott szász volt, latinul írt, magyarul nem tudott, és hungarusnak tartotta magát. Egy sereg hasonló helyzetű emberről tudunk a 17—18. században. A 19. századtól aztán ezt a kelet-közép-európai nyugalmat, egymás iránti türelmet elkezdte megbontani valami, amit itt, Kelet-Közép-Európában úgy hívunk, hogy nacionalizmus. Szó esett terminusok különböző értelmezéséről: Nyugat-Európában a nacionalizmus egészen mást jelent, mint nálunk. Erre a tájakra az agresszív, elenséges, a másiknak a korlátozására, vagy megsemmisítésére törekvő nacionalizmus a jellemző. Egyetlen példa: mindenki, aki magyarul tud, ismeri a Kőműves Kelemenről szóló balladát. Mindenki, aki románul tud, is-

meri a Manole mesterről szóló balladát, mert ugyanaz a történet. Ezt a balladát három-négy-száz éven keresztül békésen énekelték románul a románok, magyarul a magyarok, és a 19. század folklór-gyűjtői kellett ahhoz, hogy kitörjön a „Vadrózsa-pör”, ami arról szólt — és arról szól máig —, hogy vajon a románok plagizálták a magyaroktól a történetet, vagy fordítva. Ennek az értelmiségi-ideologikus jelenségnek a felbukásától kezdve nincs közép-kelet-európai identitás. Ettől kezdve csak nemzeti identitások vannak, és ezek szétszedik azt, ami Közép-Kelet-Európában európai volt. Szeretném megemlíteni, hogy már az Anjou-korban itt ugyanúgy reneszánsz volt, mint egy sereg más európai országban — jóval korábban, mint Dániában vagy Skandináviában —, a 16. században Erdélyben született az első vallási türelmi rendelet. Sok, Európa elé büszkén vihető érték van a múltunkban, amelyről a 19. századtól kezdve következetesen megfeledkezünk, és létrehoztunk egy közép-kelet-európai frusztrációs rendszert. Reményik Sándor fogalmazta meg a legfrappánsab-

Fotó: Benkő Sándor

ban a kisebbségi kérdés alapvető frusztrációs problémáját: az embernek vagy szülőföldje van, vagy hazája. A kettő együtt csak a többségi nemzetekhez tartozóknak lehet. Ilyen értelemben Közép-Kelet-Európában emberek tömegei élnek csökkent identitással, érzik nem igazán otthonosan magukat ott, ahol a szülőföldjük van.

És ha szabad Éliás Sárával vitatkoznom: a gyökérelmélet engem mindig zavart. Ez egy botanikai kategória, de ha már a metaforát használjuk: az embereknek és a közösségeknek inkább léggyökereik vannak, és ha biztos identitású emberekről van szó, akkor ezek mindenütt működnek. Hemingwaynek nem volt identitás-zavara, bár Kuba szigetén élt, és Graves-nek sem volt identitás-zavara, noha nem szerette Angliát és Mallorcán élt. Vitte magával az identitását. Nekünk helyben sincs tökéletes identitásunk, és ezért akárhova visszük ezt a frusztrált identitást, száműzöttnek és emigránsnak érezzük magunkat.

Szép, nyári este van. A Café Bloom körül békét susognak a fák. Vagy mindez csak illúzió?